

Despre Rimini Protokoll și noile paradigme ale spectatorului-observator, co-creator și co-performer

Roxana LAPADAT

25

În termeni clasici și reduși la esență, teatrul este întâlnirea dintre corporalitatea actorului și privirea spectatorului, acest contact indirect având capacitatea de a genera catharsis-ul. Însă într-o societatea în care importanța și nevoia implicării active a fiecărui individ în procesul de (re)modelare și (re)definire socială devin tot mai stringente, se naște în mod firesc întrebarea: În ce măsură statutul spectatorului de „privitor ca la teatru”, deși funcțional, mai este cu adevărat actual și sustenabil atunci când vorbim despre artele spectacolului ca despre o reflexie a lumii și a timpurilor în care trăim? De aici și necesitatea intrinsecă a unei schimbări de paradigmă în ceea ce privește statutul spectatorului, care se resimte cu precădere în formele experimentale ale teatrului contemporan. În acest proces de căutare și redefinire, însăși termenul de spectator nu mai este întru totul acurat sau atotcuprinzător, fiindcă el se reduce la activitatea de a asista sau a privi. În funcție de diversele forme de manifestare artistică, incluzând instalații performative sau aplicații pentru smartphone, putem folosi mai degrabă termeni precum participanți sau utilizatori, observatori și în egală măsură obiecte ale observației, ajungând până la ideea de co-creatori și co-performeri.

Într-un interviu despre instalația „win > < win”, fondatorii și membrii colectivului german Rimini Protokoll (Helgard Haug, Stefan Kaegi, Daniel Wetzel) explicau faptul că multe dintre proiectele lor invită în primul rând la observare: „În colectivul nostru împărtășim obsesia pură de a observa. Priviți pe fereastră, mergeți într-un spațiu public, participați la o întrunire a acționarilor, o conferință, o înmormântare, mergeți la tribunal și observați ce se

Société Anonyme de Stefan Kaegi / Rimini Protokoll • foto: Thomas Aurin

întâmplă acolo, cum interacționează oamenii? Care sunt regulile și ritualurile?”. Într-un joc al schimbării de perspectivă, actul privirii se transformă într-un proces de observare, de cele mai multe ori bidirecțional. Instalația „win > < win”, spre exemplu, pornește de la premisa că de câteva sute de milioane de ani meduzele plutesc prin oceane și aproape tot ceea ce dăunează ecosistemului nostru pare să fie în beneficiul lor, astfel încât oamenii de știință au ajuns la pronosticul apocaliptic că meduzele vor fi singurele supraviețuitoare atunci când tot restul se va distruge. În colaborare cu biologi marini și alți experți, colectivul Rimini Protokoll a schimbat perspectiva asupra acestor creaturi, îndreptând privirea către observatorii lor. Astfel, maxim nouă persoane intră simultan în spațiul instalației, primesc căști și primul lucru pe care îl văd este propria lor imagine în oglindă, însoțită sonor de vocile experților și de cea a unui povestitor care îi ghidează. La un moment dat, situația de lumini se schimbă, astfel încât vizitatorii

pot privi prin oglindă, într-un acvariu cu meduze. Apoi, printr-o nouă schimbare de lumini, pot vedea prin acvariu și pot observa un alt grup de vizitatori, aflat într-o a doua cameră, care se uită la ei.

Invitația de a observa poate fi considerată la Rimini Protokoll ca un prim pas într-un proces de co-creație. În momentul în care spectatorul/ participantul/ vizitatorul/ utilizatorul acceptă provocarea de a observa, este adesea invitat să se alăture demersului artistic în calitate de co-creator și/sau co-performer. Un astfel de exemplu îl reprezintă *Utopolis*, un spectacol care se desfășoară în diferite locații dintr-un oraș și care invită nu la o observație critică, ci mai degrabă la crearea unui spațiu al posibilităților. Participanții pot trimite de pe drum mesaje și sugestii către un server central, acestea fiind ulterior distribuite și vizualizate anonim.

În aplicația pentru smartphone *The Walks* (disponibilă și în limba română), utilizatorii

ENG

Roxana Lapadat explores the paradigm shift in contemporary theater, where spectators become co-creators and co-performers. Rimini Protokoll transforms the theatrical experience through projects like “win > < win,” which involves observing jellyfish and interacting with other viewers, and “Utopolis,” which allows participants to contribute to urban content. Other examples include “The Walks,” which explores the city as an interactive stage, and “Société Anonyme,” which uses darkness to encourage confessions and imaginative interactions.

Société anonyme • foto: Thomas Aurin

sunt invitați să redescopere, din diferite perspective, zece spații generice dintr-un oraș. Audio-ghidați, aceștia sunt provocați să realizeze un reenactment într-un sens giratoriu, să danseze într-un supermarket, sub îndrumările audio ale unui coregraf, să se oprească la un colț de stradă și să-și imagineze ceea ce văd ca pe o scenă de teatru, cu „personajele” și „decorul” prezente în spațiu.

În cazul *Conferinței absenților/Konferenz der Abwesenden*, poveștile „experților de zi cu zi” sunt aduse pe scenă chiar de către spectatorii care devin performeri. În absența oamenilor ale căror povești stau în centrul atenției, acestea se materializează prin vocea și prezența fizică și scenică a unor spectatori. Restul publicului observă astfel persoane din propriul lor oraș care își asumă identitatea unui vorbitor – uneori din alt colț al lumii – absent de la conferință.

Într-un mod extrem de subtil, însă semnificativ, această schimbare de paradigmă se manifestă și în *Société Anonyme* de Stefan Kaegi/Rimini Protokoll, producție care a avut premiera în noiembrie 2023, la Hamburg, fiind prezentată în iunie 2024 și la Berlin, în cadrul festivalului de dramaturgie contemporană de la Deutsches Theater – DT ATT.

Spectacolul se desfășoară în întuneric. Reflectoarele se sting treptat, iar întunericul oferă poveștilor și povestitorilor

protecția anonimului. Spațiul nu mai este perceput vizual, ci sonor: prin tehnologii audio sofisticate și o dramaturgie sonoră impecabilă, voci invizibile se aud dintr-un colț sau altul, fără să poți percepe cu acuratețe dacă sunt prezente în spațiu sau nu. Singura performerită live este Gül Prodat, muziciană care s-a născut fără vedere și care devine ghid și însoțitoare în acest periplu în care pășești fără telefon mobil. Dispozitivele care luminează sunt lăsate la garderobă. În locul acestora fiecare spectator primește un băț care – în caz de urgență – devine, prin rupere, fosforescent și poate fi astfel reperat și de Gül.

Deși aproape apăsător la început, întunericul nu are nimic amenințător. Dimpotrivă, devine un „safe space” în care pot fi făcute confesiuni fără teama stigmatului social, a rușinii, a fricii sau a altor repercusiuni. Printre membrii „societății anonime” se numără o avocată care suferă de schizofrenie, un muncitor din Maroc care lucrează clandestin în portul din Hamburg, o funcționară care a suferit în copilărie multiple abuzuri, inclusiv sexuale, un muzician care și-a descoperit sexualitatea în dark room-uri, un preot care se confruntă uneori cu confesiunile unor criminali, o activistă a mișcării comuniste, un consultant fiscal, o angajată a unei bănci de spermă sau un agent imobiliar, adept al scientologiei.

Întunericul nu constituie un „safe space” doar pentru povestitori și poveștile lor.

După o scurtă perioadă de acomodare, acesta devine un spațiu de protecție și pentru spectatori. Încurajați de vocile anonime, aceștia au libertatea de a da frâu liber imaginației și inhibițiilor, fiindcă în puterea întunericului nimeni nu te vede și nimeni nu te poate judeca. Scaunul și spațiul din jurul lui devin o scenă „invizibilă” pentru cei care sunt dispuși să accepte provocarea.

Dorul de ceea ce înseamnă „acasă” se manifestă, spre exemplu, în cazul muncitorului clandestin prin invitația adresată spectatorilor de a descoperi într-un buzunar, sub scaun, un desert marocan. Desfăcut și mâncat, datorită condimentelor tradiționale, desertul ajunge să fie perceput și la nivel olfactiv și să definească, astfel, spațiul concret al unei nostalgii.

Muzicianul care povestește despre experiența lui din dark room-uri le propune spectatorilor să se descalțe, apoi să-și scoată și alte elemente vestimentare, dacă doresc, iar la final să se îmbrace la loc.

Un bol cu Haribo, dat din mână în mână, din care fiecare este îndemnat să ia câți ursuleți consideră, devine o metaforă a modului în care funcționează societatea.

Cu fiecare acțiune concretă pe care spectatorul alege să o facă, spațiul devine tot mai familiar, iar întunericul declanșează perspective noi de a percepe realitatea. În momentul în care povestitorul scientolog începe să răsfoiască, spre exemplu, un album cu fotografii de familie, spectatorul se transformă într-un co-creator de conținut, prin acuratețea cu care fiecare imagine ajunge să se materializeze vizual, la nivelul imaginației, doar cu ajutorul unei descrieri și al mirosului de parfum. Această invitație și acțiune de a co-crea și/sau a co-performa presupune intrinsec o analiză din perspective multiple și o apropiere de un subiect sau altul, o realitate sau alta, ceea ce constituie demersul esențial în orice proces autentic de deconstrucție a unei prejudecăți.